

Eesti panus ja roll arengukoostöös

Triinu Püvi

Kuidas on Eesti arengukoostöö doonorriigina panustanud ÜRO aastatuhande arengueesmärkide saavutamisse? Kui edukalt on Eesti suutnud riikidevahelist arengupoliitika dialoogi suurendada? Milline on Eesti avaliku sektori, erasektori ja kodanikuühiskonna koostöö arengueesmärkide saavutamisel? Millistes arengukoostöö valdkondades peitub Eesti võimalus ning mis vajab arendamist? Käesolev poliitikaanalüüs keskendub nimetatud küsimustele eesmärgiga hinnata ÜRO

aastatuhande arengueesmärkide rakendamist ja Accra abi tulemuslikkuse suurendamise tegevuskavas (2008) välja toodud eesmärkide saavutamisel Eesti tasandil. Accra tegevuskavast keskendub analüüs eeskätt artiklite 13, 16 ja 20 kohaldamise hindamisele.

ÜRO aastatuhande arengueesmärgid aastaks 2015:

- ☛ **Likvideerida täielik vaesus ja nälg.** Vähendada aastaks 2015 poole võrra nende inimeste arvu, kelle elatis on väiksem kui 1 USD päevas. Vähendada poole võrra nende inimeste arvu, kes on näljas.
- ☛ **Saavutada üleilmselt alghariduse kättesaadavus.** Tagada, et aastaks 2015 saavad kõik lapsed omandada alghariduse.
- ☛ **Edendada sugupoolte võrdõiguslikkust ja luua naistele enam eneseteostusvõimalusi.** Tagada, et tüdrukutel oleks aastaks 2015 poistega võrdväärsed kooliskäimise võimalused.
- ☛ **Vähendada laste suremust.** Vähendada 2015. aastaks 2/3 võrra vastsündinute ja laste suremust.
- ☛ **Parandada emade tervislikku olukorda.** Vähendada 2015. aastaks 2/3 võrra nende naiste arvu, kes surevad sünnitusel või selle tagajärjel.
- ☛ **Võidelda HIV/AIDSi, malaaria ja teiste haigustega.** Peatada HIV/AIDSi levik aastaks 2015 ja hakata seda vähendama. Aastaks 2015 tuleb saavutada malaaria ja teiste levinumate haiguste leviku vähenemine.
- ☛ **Tagada loodussäästlikum keskkond.** Vähendada aastaks 2015 poole võrra nende inimeste arvu, kel ei ole piisavalt ligipääsu puhtale joogiveele. Aastaks 2020 tuleb parandada 100 miljoni kodutu olukorda. Lõpetada loodusressursside jätkusuutmatu kasutamine.
- ☛ **Luua ülemaailmne partnerlusvõrk arengu edendamiseks.** Arendada edasi avatud ja mittediskrimineerivat kaubandus- ja finantssüsteemi; arvestada vähemarenenud riikide erivajadustega, võimaldades nende ekspordile vaba ligipääsu turgudele ja kustutades kahepoolsed võlad; võimaldada arenguriikidele ligipääs kõrgtehnoloogiale ja hädavajalikele mõistliku hinnaga ravimitele; parandada noorte tööhõivet.

Triinu Püvi on Tallinna Ülikooli doktorant, kelle teadustöö keskendub Kagu-Aasia kodanikuühiskondade politiseerituse uurimisele, peaaegu Birma kodanikuühiskondade arengul. Varem on ta osalenud mitmes arengukoostöö projektis nii Eestis kui ka vabatahtlikuna Jaapanis, Vietnamis ja Hispaanias.

Evelin Andrespok, kes õpib Helsingi Ülikoolis ja töötab Eesti Arengukoostöö Ümarlausa poliitikaekspertina. Tema huvivaldkonda kuuluvad maailmaharidust ja arengukoostööd puudutavad küsimused.

Eesti on arengukoostööga süstemaatiliselt tegelnud alates 1998. aastast, kui liitumisläbirääkimiste raames Euroopa Liiduga pandi paika arengukoostöö tegevused ja rahastuse said esimesed projektid. Sellest ajast alates on arengukoostööst kujunenud oluline valdkond Eesti välispoliitikas. 2003. aastal heaks kiidetud Eesti arengukoostöö põhimõtetes on rõhutatud, et Eesti teeb arengukoostööd partnerluses partnerriigiga ning see põhineb mõlemapoolisel huvitatusel. Eesti osalemisel arengukoostöös on peamised põhimõtted rahu, demokraatia, inimõiguste, majandusliku ja sotsiaalse stabiilsuse tagamine ning vaesuse vähendamine maailmas kooskõlas säästva arengu põhimõtetega. Vastavalt Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi arengukavale aastateks 2011–2015 on Eestil ametlikult seitse prioriteetset arengukoostöö partnerriiki – Aserbaidžaan, Armeenia, Gruusia, Moldova, Ukraina, Valgevene ja Afganistan. Lisaks viivad Eesti erasektor ja kodanikuühendused arengukoostöö projekte ellu paljudes teistes arenguriikides.

Eesti arengukoostöö põhimõtete elluviimist korraldab ametlikult Eesti Välisministeerium, mille vastutusallas on arengukoostöö strateegiline planeerimine, selle rakendamine ja koordineerimine eri osapoolte vahel. Teised riigiasutused osalevad arengukoostöös oma valdkonna pädevuse piires. Eesti arengukoostöös on oluline roll ka kodanikuühendustel, kes osalevad poliitika kujundamises, viivad ellu projekte partnerriikides ja tutvustavad teematikat laiemale avalikkusele. Lisaks on Euroopa Liiduga liitumise järel ning Busani tõhusa arengukoostöö partnerlusleppega (2011) tõusnud erasektori olulisus arengukoostöö partnerina Eesti avalikule sektorile.

Käesolevas uuringus on andmekogumismetoditena kasutatud valdkonnapõhiseid küsimustikke, süvaintervjuusid ja infovahetust fookusgruppides. Täustinfo allikatena on aluseks võetud arengukoostööd ja kaubandust käsitlevad valitsuse dokumendid, riiklik statistika, erinevad analüüsid ja poliitikapabereid kodanikuühenduste valdkonnast ja statistika erasektori valdkonnast. Uuring käsitles ajavahemikku 1998–2012, keskenduses eelkõige ajale pärast Eesti ühinemist Euroopa Liiduga, s.o aastatele 2004–2012.

Arengukoostöö küsitluse link saadeti 592-le e-posti aadressile ja üleskutse ringles mitmes meililistis. Kolme sektorit koondav, kuid valdkonnapõhiselt üles ehitatud küsimustiku saajate hulka kuulusid nii ametnikud, poliitikakujundajad kui ka ettevõtjad või ettevõtete esindajad. Avalikust sektorist vastas küsimustikule 34 inimest, kellest 24 kategoriseerisid end riigiteenistujaks ja 10 poliitikakujundajaks. Kodanikuühendusi ja arengukoostööd puudutavale küsimustikule laekus kokku 49 vastust. Erasektori arengukoostööd puudutav küsitlus saadeti e-postiga otse 103 ettevõtjale või ettevõtte esindajale, kellest vastas üheksa ettevõtjat või ettevõtte esindajat.

Arengukoostöö ja kaubandus

Eesti ja arengumaade kaubandussuhted rajanevad peamiselt suhtelise eelise põhimõttel, mille raames Eesti ekspordib peamiselt seda, mille tootmiseks tal on olemas varasem oskusteave ja ressursid. Eesti impordist

suurima osa moodustavad tooted, mida Eestis ei ole võimalik ressurside või oskusteabe puudumisel toota. **Vaadates Eesti kaubanduspartnerite ja mahtude andmeid selgub, et Eesti arengukoostöö partnerriigid ei lange kokku Eesti peamiste kaubanduspartneritega arengumaade hulgast.** Mõne partnerriigiga, näiteks Afganistaniga, kaubavahetus sisuliselt puudub.

Põhijäreldused

- Avaliku sektori institutsioonide omavaheline arengukoostööalane läbikäimine on aastatega paranenud, kuid potentsiaali sidusamaks ja tõhusamaks koostööks on rohkem.
- Avaliku sektori, erasektori ja kodanikuühiskonna koostöö arengueesmärkide saavutamisel ei ole olnud piisavalt tõhus. Puudub keskne koordinatsioon ja täpne ülevaade sellest, kes mida ja kus teeb.
- Avaliku sektori võimekus arengukoostöö teemadega tegelemisel on tänu Välisministeeriumi tõhusale tööle aastatega suurenenud, kuid riigiasutuste parem informeeritus ja kaasatus parandaksid riigi võimekust veelgi.
- Arengukoostööalane teadlikkus on kolmest uuritud sektorist suurim kodanikuühendustel, kuid nende võimekus arengukoostöö poliitika kujundamisel aktiivselt kaasa rääkida on jäänud peamiselt katusorganisatsiooni Arengukoostöö Ümarlaua pädevusse.
- Erasektori informeeritus arengukoostöö temaatikast ja selles osalemise võimalustest on väga madal, mistõttu on erasektori arengukoostööalane potentsiaal kasutamata.
- Enamik sisuliselt arengukoostööd tegevaid ettevõtteid ei näe oma tegevuses arengukoostöö aspekti, vaid peavad seda pelgalt kasumi teenimise eesmärke täitvaks äriliseks tegevuseks.
- Avalik sektor toetab tugevalt prioriteetsete sektorite (näiteks IT-sektor) kaudu arengukoostööd partnerriikides ja teistes arengumaades, kuid on vähe poolehoidu üles näidanud muude ettevõtlusvaldkondade kaasamise suhtes arengukoostöösse.
- Kõiki kolme sektorit ühendavaks kitsaskohaks on avalikkuse kehv informeeritus arengukoostöö teemadest.
- Arengukoostöö projektide tõhususe hindamine on Eestis veel lapsekingades, kuid nii kodanikuühendused kui ka avalik sektor tegelevad sellega.

Tabel 1. Nimekiri uuringus käsitletud riikidest

Riik	Eesti arengukoostöö partnerriik	Kaubandus		Ametlik arengukoostöö		Diplomaatiline esindatus		
		Kaubavahetuse kogusumma 2004-2011 (miljon €)	Kaubanduspartner 216. riigi hulgas	Arengukoostöö neto kogusumma (miljon €)	ODA järjestus (46 hulgas)	Diplomaatilised suhted	Eesti diplomaatiline esindatus riigis	Välisriigi diplomaatiline esindatus Eestis
Afganistan	Jah	5,9	108	2.89	1	01/07/05	Asjur Afganistanis	Puudub
Armeenia	Jah	7,5	104	0.15	17	23/08/92	Saatkond Tbilisis	Saatkond Vilniuses
Aserbaidžaan	Jah	61	59	0.05	=27	20/04/92	Suursaadik Ankaras	Saatkond (2010)
Valgevene	Jah	1 540	18	0.42	=10	06/04/92	Suursaatkond (2009)	Suursaatkond
Bosnia ja Hertsegoviina	Ei	9,6	100	0.46	9	08/02/93	Suursaadik Tallinnas (2005)	Suursaadik Stockholmis
Brasiilia	Ei	288	37	n/a	n/a	16/12/91	Suursaadik (2013), aukonsul	Suursaadik Helsingis (1994)
Hiina	Ei	2 633	15	0*	=42	11/09/91	Suursaatkond(1997)	Suursaatkond (1992)
Egiptus	Ei	175,9	42	0.02	=36	02/01/92	Suursaatkond (2010)	Suursaadik Helsingis
Gruusia	Jah	23,2	77	2.54	2	17/06/92	Suursaatkond (2006)	Suursaatkond (2007)
India	Ei	229,2	39	0*	=42	02/12/91	Ajutine asjur New Delhis (September 1993-2013); suursaatkond (2013)	Suursaadik Helsingis
Kasahstan	Ei	549,2	31	0.02	=36	27/05/92	Suursaatkond (2011) konsulaarosakond Tallinnas (2011)	Suursaadik Helsingis;
Moldova	Jah	49,3	64	1.18	3	10/11/92	Suursaadik Kiievis; aukonsul (2006)	Suursaatkond
Nigeeria	Ei	870,5	26	n/a	n/a	-	Puudub	Puudub
Türgi	Ei	1 046	23	0.14	=18	23/10/91	Suursaatkond (2001)	Suursaatkond (2001)
Ukraina	Jah	1 504	19	1.12	4	04/01/92	Suursaatkond	Suursaatkond

Kristina Mänd (Praxis), kes on Praxise Akadeemia juht ja seotud arengukoostöö teemaga juba aastast 2003.a. kui vabaaühenduste liidu EMSL tollase juhina oli üks arengukoostöö ümarlaua algatajaid.

Andrew Rozeik (PhD) on vabakutseline majandusteadlane, kes on oma töös lähemalt kokku puutunud Kesk- ja Ida-Euroopa majanduspoliitika, kaubanduspoliitika ja finantsturgudega, olles vastavasisulisi kursusi õpetanud nii Suurbritannia kui ka Eesti ülikoolides.

Riina Kuusik-Rajasaar (MTÜ Mondo) juhib MTÜ Mondo toetusprogramme Ghanas, Keenias, Ugandas ja Afganistanis.

Risto Kaarna töötas Praxise Majanduspoliitika programmi analüütikuna.

Ametlikult sõlmis Eesti kahepoolsed majandus- ja kaubandussuhted arengukoostöö partnerriikidega ja teiste suuremate arenguriikidega enne Euroopa Liiduga liitumist, paljudega juba 1990. aastate keskel. Eesti on varem sõlminud kahepoolsed kaubandus- ja koostöölepped paljude arenguriikidega, sealhulgas ka enamiku arengukoostöö partnerriikidega. Euroopa Liiduga liitumisel hakkasid Eestile kehtima Euroopa Liidu lepingud kolmandate riikidega (sh vabakaubanduslepingud), mis täna reguleerivad Eesti kaubanduspoliitikat asjaomaste riikidega.

Arengukoostööga tegelevatele avaliku sektori asutustele saadetud küsitlusest selgub, et ligi kolmandik asjaomase teemaga kokkupuutuvatest teenistujatest tegeleb nii kahepoolsete kaubandussuhte kui ka mitmepoolsete kaubandussuhte loomisega (30%). Ligi 20% vastanuist kinnitas, et tegelevad era ja avalike koostöövõrgustike arendamise toetamisega ja natuke alla 20% vastanuist keskendub partnerriiki investeerimise reklaamimisele. Samuti kinnitas 10% vastanuist, et pakuvad arengukoostöö raames tehnilist tuge kaubanduslepete rakendamisel, ja ligi 10% tegeleb kaubanduspoliitika väljatöötamise ning kaubandusregulatsioonide ja standardite väljaarendamisega.

Eesti kaubandussuhteid arengumaadega nii poliitika planeerimise, elluviimise kui ka praktilise teabe jagamise osas arendavad ja toetavad mitu riigiasutust, nende hulgas ka Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS). EASI üks eesmärke on eksporti ning välisurgudele sisenemist soodustavate ja tutvustavate teenuste pakkumine, mis toetab otseselt ka kaubanduskoostöö suurendamist arengukoostöö eesmärgil. **EAS on avanud välisesindused üheksas riigis, mida peetakse Eesti jaoks kaubandussuhte seisukohast potentsiaalivateks, kuid Eesti arengukoostöö partnerriikides 2012. aasta seisuga esindusi avatud ei ole.**

Kaubandussuhte loomise ja suurendamise eesmärgil on riigi tasandil Eesti Kaubandus-Tööstuskoja, Välisministeeriumi ja EASI koostöös korraldatud poliitikute ja ettevõtjate ühisvisiite võimalikesse koostööpiirkondadesse ja kolmandatesse riikidesse. Sellised delegatsioonid annavad paljude ettevõtjate hinnangul hea stardipositsiooni võrastele turgudele sisenemiseks ja kaubandussuhte arendamiseks.

Tänaseni ainsa kaubanduskoostöö partnerriigis kutsuti erasektori ja asjast huvitatud eraisikute koostöös 2009. aastal ellu Eesti Äriassotsiatsioon Ukrainas (EBAU). Selle eesmärk on arendada omavahelisi kaubandussuhteid ja rääkida aktiivselt kaasa kahe riigi kaubanduspoliitika kujundamisel. Ukraina poliitika ebastabiilsusest ja globaalsest majanduskliimast tulenevalt on selle kaubanduskoostöö mõju jäänud tagasihoidlikuks. Samas sooviksid ettevõtjad selliseid kaubanduskodasid näha ka teistes Eesti arengukoostöö sihtriikides.

Investeeringud

Investeeringud Eestist arengukoostöö partnerriikidesse ja teistesse arengumaadesse on olnud tagasihoidlikud. Vaatluse all olevatest riikidest on peamiselt investeeritud arengukoostöö partnerriikidesse, enim Ukrainasse ja Valgevenesse (vt tabel 2). Andmete analüüs näitas, et riikide puhul, kuhu on tehtud enim investeeringuid, on ka kaubavahetuse mahud suurimad. Samas on Eesti investeeringud Afganistani ja Armeeniasse tänaseni olnud peaaegu olematud.

Välisministeeriumi hinnangul pole arenguriikide kesk- ja õigusturvalisus piisavalt head, et ministeerium saaks Eesti ettevõtteid julgustada sinna raha paigutama.

Enim on investeeritud kinnisvaraärisesse, kutse-, teadus- ja tehnoloogiaalastesse tegevustesse ning jae- ja hulgi-kaubandusse.

Olukorda aitaks parandada tõhusaminiisteeriumidevaheline koostöö ning senisest suurem koordineerimine arengukoostöös osalevate ühenduste ja erasektori vahel. Teise lahendusena on välja pakutud sootuks uue mudeli väljatöötamist sektoritevahelise koostöö parandamiseks ning erasektori paremaks kaasamiseks.

Samuti ei saa investeringute suurendamine välisriikidesse olla Eesti ametiasutuste prioriteet.

Eesti investeerib arengumaadesse ja arengukoostöö partnerriikidesse peamiselt sektoripõhiselt, võttes arvesse projektide kasumlikkuse näitajaid. **Enim on investeeritud kinnisvaraärisesse, kutse-, teadus- ja tehnoloogiaalastesse tegevustesse ning jae- ja hulgi-kaubandusse.** Esineb ka riigi eripäradest tulenevaid investeerimismustreid, näiteks investeringuid Gruusia veinitööstusse.

Eesti investorite silmis on nii poliitiline ebastabiilsus kui ka kultuurilised eripärad olulised põhjused, miks peetakse mitmesse arengukoostöö partnerriikidesse (küsitlustes toodi välja Ukrainat, Aserbaidžani, Armeeniat) ja teistes arengumaadesse investeerimist liiga riskantseks.

Väljakutsed arengukoostöösse panustavatele kaubandussuhetele

Olgugi et Eesti arengukoostöö on süsteemne ja hästi reguleeritud, näitab see siiski teatavaid nõrkusi kaubandussuhete arendamisel arengukoostöö eesmärgil. **Olukorda aitaks parandada tõhusaminiisteeriumidevaheline koostöö ning senisest suurem koordineerimine arengukoostöös osalevate ühenduste ja erasektori vahel. Teise lahendusena on välja pakutud sootuks uue mudeli väljatöötamist sektoritevahelise koostöö parandamiseks ning erasektori paremaks kaasamiseks.** Samuti on avaliku ja erasektori teadlikkuse suurendamiseks oluline propageerida kaubandust kui arengukoostöö osa. Ühe aspektina toodi intervjuudes ja küsitlustes välja ka arengukoostöö valdkonnas töötavate kodanikuühenduste, ettevõtete ja eraisikute kontaktide kogumise vajalikkust ning info operatiivset ajakohastamist, et parandada ülevaadet valdkonnast ja rõhustada selle koordineerimist.

Erasektori eri valdkondade esindajad on seisukohal, et Eesti välisesindused, äridiplomaatia kanalid ja juhtivpoliitilised soodustavad ja toetavad kaubandussuheteid üldiselt, kuid sektorite ja riikide lõikes varieerub nende panus ja võimekus suurel määral. Seetõttu on

teatud sektorites tegutsevate ettevõtete informeeritus arengukoostöö võimalustest väiksem ja nende panus seetõttu tagasihoidlikum. Samuti on Eesti võimekus rahvusvaheliste organisatsioonide juures eestkostetöö tegemiseks nõrk (seda just võrreldes teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega, kelle välisteenistujate arv ja elarve on oluliselt suuremad), mis mõjutab otseselt rahvusvaheliste organisatsioonide poolt rahastatud hankeprojektides osalemise edukust. Neis valdkondades on Eesti avalik sektoril arenguruumi, mille kaudu oleks võimalik kaubanduse mahte ning sellega koos ka arengukoostööd suurendada ja kvaliteeti parandada.

Kodanikuühiskond ja arengukoostöö

Eesti arengukoostööga süstemaatiliselt tegelnud alates 1998. aastast, mil Riigikogu eraldas esimest korda riigieelarvest spetsiaalse summa arengukoostööle. Kodanikuühiskonna panus on sellest ajast alates kasvanud nii arengukoostööd puudutava poliitika kujundamisel kui ka selle elluviimisel.

Eesti arengukoostööga tegelevate kodanikuühenduste katusorganisatsioon on Arengukoostöö Ümarlaud (AKÜ), kuhu kuulub tänase seisuga 21 kodanikuühendust, kes viivad ellu arengukoostöö projekte arengumaades või töötavad selle nimel, et suurendada Eesti elanike teadlikkust globaalse arengu küsimustest. Täpne arengukoostöös osalevate kodanikuühenduste arv ei ole teada, kuid hinnanguliselt on selliseid ühendusi ligi 50. Arengukoostöös osalevate kodanikuühenduste tegevuste amplituud ja võimekus varieeruvad suuresti.

Enamik Eesti kodanikuühendustest, kelle üks tegevusvaldkondi on arengukoostöö, on professionaalsed, vähemalt ühe täistööajaga töötajaga ühendused. Leidub ka ühendusi, mille töötajate arv ulatub üle kümne, kuid keskmiselt on sellistes ühendustes tööl kaks kuni kuus inimest. Kaks kolmandikku küsitlusele vastanutest kinnitas, et 2012. aastal töötas nende ühenduse juures

Tabel 2. Eesti otsinvesteeringud välisriikidesse aastatel 1998–2011 (miljon eurot)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afganistan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	X	X	-
Armeenia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	x
Aserbaidžaan	-	-	-	-	-	-	-	X	0,2	14,2	20,2	3,8	3,7	3,3
Valgevene	0,2	0,3	0,1	0,1	0,1	0,3	2,0	31,8	52,0	62,0	50,5	61,6	82,7	75,0
Brasiilia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,6	0,6	7,0	4,2	5,8
Hiina	-	-	-	-	-	-	-	X	0,3	5	4,7	4,7	0,5	2,2
Egiptus	-	-	-	-	-	-	x	X	0,2	0,4	0,9	0,1	0,1	x
Gruusia	-	-	-	-	-	-	x	X	0,4	2,0	2,0	2,4	2,1	2,0
India	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	X	0,1
Kasahstan	-	-	-	-	x	x	3,6	0,3	0,4	0,7	1,7	1,1	3,0	8,1
Moldova	-	-	-	-	-	-	x	X	X	x	0,2	2,7	6,1	8,1
Türgi	-	-	-	-	-	-	-	0,3	1,2	1,8	2,5	2,4	2,3	2,0
Ukraina	5,2	5,8	5	6,9	12,4	21,8	28,2	56,8	66,2	108,1	190,6	177,6	148,8	190,2

Allikas: Eesti Pank

Märkus: - = investeeringud puuduvad; x = konfidentsiaalne informatsioon (1-2 ettevõtet)

ka vabatahtlikke. Peamiselt kaasatakse vabatahtlikke ürituste korraldamise ja abiks kontoritöödele, vähem on vabatahtlikke rakendatud koolituste, konsultatsioonide, rahastuse leidmise ja eestkostetegevuste juures. Mitte ükski vastanud kodanikuühendustest ei ole vabatahtlikke värvanud arenguriikidest ning vaid mõni on saatnud Eesti vabatahtlikke arenguriikidesse tööle.

Lõviosa Eesti arengukoostöö ja üleilmsete haridusprogrammide rahastusest tuleb Eesti Välisministeeriumilt ja Euroopa Komisjonilt. Arvestatav hulk kodanikuühendusi on toetust saanud ka Kodanikuühiskonna Sihtkapitalilt (KÜSK), kuid erasektorist, eraisikutelt ja muudest allikatest saadav toetus on jäänud marginaalsele tasemele. Eri kodanikuühendused on arengukoostöö projektidele rahastust saanud veel ka Soome Välisministeeriumilt, Rootsi SIDAlt, UNDPlt, UNESCOlt, USAIDilt ja Maailmapangalt.¹ Vaid mõni kodanikuühendus pakub tasulisi teenuseid või müüb oma tooteid arengukoostöö tegevuste rahastamiseks.

Kodanikuühenduste roll arengukoostöös

Enamik (63%) küsitlusele vastanud kodanikuühendustest tegeleb mitme arengukoostöö valdkonnaga, kuid ükski ei tegele kõigi võimalike teemadega. Küsitlusele vastanud on võrdset aktiivsed nii arengukoostöö poliitika propageerimisel, maailmahariduse edendamisel Eestis kui ka projektide elluviimisel arenguriikides ekspertide ja konsultantide abil. Küll aga varieeruvad ühenduste panustamise tase ja võimekus nii poliitika kujundamisel, tegevuste professionaalsuses, ekspertide kaasamisel kui ka avalikkusega suhtlemisel.

Temaatilisel on suurem osa Eesti kodanikuühendustest keskendunud kodanikuühiskonna arendamisele ja tugevdamisele partnerriikides, demokraatlike tavade edendamisele, inimõiguste kaitse küsimustele ja haridusteamadele. **Samas ei ole eriti populaarsed teised „traditsioonilised” arengukoostöö valdkonnad, nagu vaesuse ja nälja likvideerimine, tervishoiuteenuste parandamine, naiste võrdse kohtlemise propageerimine ning keskkonnasäästliku arengu juurutamine.**

Eesti arengukoostöö partnerriikidest enim on kodanikuühendused töötanud Gruusias ja Moldovas, kuid ka Ukrainas ja Valgevenes. Armeenia ja Aserbaidžaan ei ole nii populaarsed olnud arvatavasti seetõttu, et Välisministeerium ei ole avanud taotlusvoore tegevuste toetamiseks nendes riikides. Eesti kodanikuühendused on individuaalselt läbi viinud üksikuid projekte ka Afganistanis, Tadžikistanis, Ghanas, Keenias, Ugandas, Palestiinas, Tuneesias, Nepalil, Tai Kuningriigis, Mosambiigis, Malawis, Angolas, Guinea-Bissaus. **Uued arengukoostöö projektid sünnivad Eesti kodanikuühendustel peamiselt isiklike kontaktide pinnalt, mis on saadud kas reisides või rahvusvaheliste koostöövõrgustike kaudu.**

Valdav enamik kodanikuühenduste poolt ellu viidavaid

arengukoostöö projekte on üks kuni kolm aastat pikad, mõned ka lühemad kui aasta. Ükski uuringus osalenu ei ole teostanud projekti, mille kestus oleks olnud neli või enam aastat. Mõni arengukoostöös osalev ühendus on edukaile projektidele teinud jätkuprojekte. Projektide lühike kestus ja ebakindlus jätkuprojektide rahastuse osas on mitme vastanu silmis jätkusuutliku arengukoostöö märkimisväärne kitsaskoht.

Viimastel aastatel on nii rahvusvahelisel tasandil kui ka Eestis hakatud arengukoostöö tulemuslikkusele oluliselt suuremat tähelepanu pöörama. Läbiviidud küsitlusest selgus, et Eesti kodanikuühenduste arusaam tulemuslikust arengukoostööst erineb oluliselt Euroopa Liidu ja OECD omast. Eesti ühendused mõeldavad oma töö tõhusust eelkõige toetuste suuruse (rahaline toetus, vabatahtlikud jne) ning selle kasvu või kahanemise kaudu. Sotsiaal-majanduslikke muutusi partnerriigis kui kõige laiemat rahvusvaheliselt kokkulepitud edu mõõtmise indikaatorit kasutab arengukoostöö tõhususe hindamiseks vaid mõni kodanikuühendus. Hinnanguliselt 20% Eesti kodanikuühendustest ei hinda oma arengukoostöö tulemuslikkust mitte ühegi kriteeriumi alusel.

Maailmaharidus ja Eesti avalikkuse teadlikkuse suurendamine arengukoostöö teemadest on Eesti arengukoostöös osalevate kodanikuühenduste kõige populaarsemad (31%) tegevusalad. Vähem kui pool nendest ühendustest (47%) viivad aga ise ellu arengukoostöö projekte arengumaades ja omavad kohapeal töötavaid eksperte või konsultante.

Üldiselt on Eesti kodanikuühendused arengukoostöö teemadest teadlikud, kuid nende otsene seotus selle valdkonna eestkostetööga ei ole tihe. Enamik ühendusi osaleb selles siiski mingil määral ja tavaliselt on nende peamiseks sihtrühmaks Eesti poliitikud ja ametnikud. Vahetevahel teevad Eesti kodanikuühendused koostööd ka Brüsselis resideerivate (Eesti) ametnikega. Arengukoostöö Ümarlaud on ainus organisatsioon, kes teeb regulaarset arengualast koostööd nii poliitikute kui ka avaliku sektori esindajatega Brüsselis. Teadaolevalt ei tee ükski Eesti kodanikuühendus aktiivselt koostööd Eesti ametnikega ÜRO juures. Välisministeeriumi andmeil on Eesti kodanikuühendused loonud küll kaasa kitsamates valdkondades, näiteks põlisrahvaste küsimuses.

Väljakutsed kodanikuühendustele

80% Eesti kodanikuühendustest annab Eesti arengukoostöö poliitikal negatiivse hinnangu. Kuigi vaid viiendik peab seda väga kehvaks, on kehv hinnang märk usalduse puudumisest Eesti arengukoostöö sektori vastu. **Sisuliselt aga ei ole rahulolematust seotud arengukoostöö poliitikaga, vaid kodanikuühenduste rahastamist puudutavate regulatsioonidega, mida peetakse liialt bürokratlikeks ja ühenduste tegevust piiravaks.** Kohati tundub Eesti regulatiivne süsteem palju jäigem kui suurte doonorite (näiteks Euroopa Komisjon ja SIDA Rootsis) omad.

Enamik Eesti kodanikuühendustest, kelle üks tegevusvaldkondi on arengukoostöö, on professionaalsed, vähemalt ühe täistööajaga töötajaga ühendused.

Samas ei ole eriti populaarsed teised „traditsioonilised” arengukoostöö valdkonnad, nagu vaesuse ja nälja likvideerimine, tervishoiuteenuste parandamine, naiste võrdse kohtlemise propageerimine ning keskkonnasäästliku arengu juurutamine.

¹ SIDA (Swedish International Development Cooperation Agency) – Rootsi Rahvusvahelise Arengukoostöö Agentuur; UNDP (United Nations Development Programme) – ÜRO Arenguabi Programm; UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) – ÜRO Hariduse, Teaduse ja Kultuuri organisatsioon; USAID (United States Agency for International Development) – USA Rahvusvahelise Arengu Agentuur.

80% Eesti kodanikuühendustest annab Eesti arengukoostöö poliitikale negatiivse hinnangu.

Sisuliselt aga ei ole rahulolematust seotud arengukoostöö poliitikaga, vaid kodanikuühenduste rahastamist puudutavate regulatsioonidega, mida peetakse liialt bürokraatlikeks ja ühenduste tegevust piiravaks.

2011. aasta Busani partnerluslepe rõhutab erasektori olulisust innovaatiliste lahenduste, sissetulekute ja töökohade loojana ning riiklike ressursside mobiliseerijana.

Arengukoostöö valdkonna kodanikuühenduste hinnangul keskendub Eesti Välisministeerium, kelle vastutusalasse kuulub kahepoolsete arengukoostöö projektide rahastamine Eestis, tihti liialt intensiivselt projektide kulude hindamisele, kuid pöörab vähe tähelepanu tehtud töö sisulisele hindamisele ja tegeliku mõju analüüsile. Lisaks on arengukoostööga tegelevad ühendused kriitilised rahastatavate projektide kestuse suhtes, mis on nende hinnangul liiga lühike.

Mitme kodanikuühenduse hinnangul on probleemiks ettearvamatus, ebastabiilsus ja ligipääsmatus arengukoostööks eraldatud rahastusele (eriti just Euroopa Komisjoni pakutavatele vahenditele). Lisaks on kõigil doonoritel erinevad kriteeriumid kodanikuühenduste rahastuse määramisel, mistõttu nendes orienteerumine suurendab viimaste töömahtu märgatavalt.

Ühe probleemina on Eesti kodanikuühendused välja toonud doonorite üha suureneva nõudluse innovaatiliste tegevuste järele, mis sunnib arengukoostööd tegevaid ühendusi rahastuse saamise nimel loobuma järeleproovitud ja tõhusaks osutunud meetoditest. See on probleem, kuna võtab ühendustelt võimaluse planeerida oma tegevust lähtuvalt oma liikmete teadmistest ja partnerite vajadustest.

Kitsaskohaks on ka avalikkuse vähenenud teadlikkus arengukoostööst ja toetus sellele. Maailmahariduse tegevuste kasvatamises nähakse võimalust üleilmsete arenguteemade tutvustamiseks.

Erasektori roll arengukoostöös

Erasektori roll arengukoostöö ühe vedajana on rahvusvahelisel tasandil uus teema. **2011. aasta Busani partnerluslepe rõhutab erasektori olulisust innovaatiliste lahenduste, sissetulekute ja töökohtade loojana ning riiklike ressursside mobiliseerijana.** Teisisõnu loob erasektor parimad eeldused arengukoostöö ühe peamise eesmärgi saavutamiseks – globaalse vaesusega võitlemiseks. Erasektori panus arengukoostöösse varieerub otseselt arengut soodustavatest tegevustest (tööhõive ja sissetulekute suurendamine, kohalike ettevõtete arengu toetamine, infrastruktuuri arendus, teenuste ja kaupade pakkumine) kaudsete arengukoostööd soodustavate meetmeteni (maksutulud partnerriigile, majandusliku ja sotsiaalse stabiilsuse loomine, läbipaistva õigusloome toetamine).

Erasektor toimib arengukoostöö raames kodanikuühiskonnast oluliselt erinevalt. Seepärast peab neid sektoreid kultiveeriva poliitika väljatöötamine toimuma erinevaid aspekte silmas pidades, kuid samas sektoritevahelist koostööd soodustades. Erasektori tegevus sõltub peamiselt kasumi maksimeerimise võimalustest ja globaalsetest tõmbetuultest, mitte niivõrd riiklikest regulatsioonidest. Turgu reguleerivate meetmete kaudu saab riik aga erasektorit toetada, kasvatada ja seeläbi ka sotsiaal-majanduslikku heaolu suurendada. Erasektori kaasamises peituv potentsiaal ÜRO aastatuhande arengueesmärkide täitmiseks on oluliselt suurem kui kodanikuühiskonna puhul, küsimus on vaid, kuidas erasektorit arengukoostöös paremini rakendada.

Peamine Eesti erasektori valdkond, mida arengukoostöö raames on suhteliselt edukalt suudetud ekspordida, on

IT-sektor ja selle e-riigi lahendused. Lisaks töötab näiteks ettevõtetel Helmes ka programmeerijate meeskond Valgevenes, kuna Eestis ei ole asjaomases sektoris piisavalt kvalifitseeritud töajõudu. Eesti ettevõtjad tegutsevad ka mitme arengukoostöö partnerriigi (Gruusia, Moldova, Ukraina, Valgevene) raudteeveeremi ja sellega seotud teenuste arendamisel, panustades spetsiifilise oskusteabe pakkumise kaudu regionaalsesse integratsiooni. Gruusias osalevad Eesti ettevõtjad nii füüsilise taristu kui ka inimkapitali arendamisel ning sealse põllumajandussektori eripäradest tulenevalt veini tootmises. Aasiat ja Aafrikat käsitlevad Eesti ettevõtjad eelkõige teenuste ja toodete sihtturgudena või tooraine tarnepiirkondadena. Erasektori arengukoostööd kaasavad tegevused on nendes piirkondades siiski tagasihoidlikuks jäänud.

Võttes arvesse Eesti erasektori toodete ja teenuste iseloomu, Eesti majandusruumi arengusuundumusi ning ettevõtjate ja ettevõtete tausta, on selge, et Eesti erasektori potentsiaal arengukoostöös ei ole leidnud piisavat rakendust. Teisisõnu, Eesti minevik, kultuurilised eripärad, laialdane vene keele oskus, mis ühendab Eestit paljude arengukoostöö partnerriikidega, ning enim arendatud ettevõtlusvaldkonnad, mille teenuste ja toodete järele on suur nõudlus arengumaades, on potentsiaal, mida täiel määral ei ole rakendatud. Samas on üldist arengukoostöö tõhusust ja arengumaades seatud eesmärke silmas pidades oluline erasektori senisest märksa suurem kaasamine arengukoostöösse.

Uuringust selgub, et Eesti erasektori arengukoostöö tegevused on alles arengujärgus, mida tuleb pidada loomulikuks arenguetapiks välisriiki laienevate ettevõtete puhul. Euroopa Arengu ja Rekonstruktsioonipanga indikaatorid näitavad, et muutusteks on olulised ettevõtete restruktureerimine, konkurentsi reguleeriva poliitika, väärtpaberiturgude ja mittepanganduslike finantsasutustega seotud ümberkorraldused. Teisisõnu on muutused vajalikud nii Eesti ettevõtetes kui ka partnerriikides, et tugevdada Eesti erasektori panust arengukoostöösse.

Eesti erasektori arengukoostöös osalemise elavdamisel on olulist rolli mänginud poliitilised sidemed arenguriikides ja Eesti arengukoostöö partnerriikides. **Erasektori mahukate projektide puhul on koostöölepetele ja reaalsele äritegevusele tihti eelnenud poliitiline „müük” ja avaliku sektori eestkostetöö.** Kõrgetasemeliste kontaktidega eestkostetöö tegijaid on paljud suurettvõtjad pidanud eeltingimuseks uutesse riikidesse laienemisel ja investeerimisel. Eestkostetöö olulisust põhjendab ka asjaolu, et proportsionaalselt kõige rohkem erasektori arengukoostöö projekte on seotud teenuste ja toodete pakkumisega partnerriikide avalikule sektorile.

Väljakutsed erasektori arengukoostöös osalemise suurendamisel

Erasektori panuse hindamisega arengukoostöösse ei ole Eesti ettevõtetel, erinevalt avalikust sektorist ja kodanikuühendustest, seni süstemaatiliselt tegelenud. Arengukoostöö seisukohast on oluline hinnata erasektori panustamist arengukoostöösse ja koguda vastavat statistikat, mis võimaldaks senisest paremini erasektorit poliitika väljatöötamise kaasata. Oluline on tulevikus rakendada mudelit, mille kohaselt ava-

lik sektor hindab erasektori panust arengukoostöösse koos ettevõtjaid esindavate katusorganisatsioonidega.

Oluliseks kitsaskohaks erasektori arengukoostöös on ettevõtjate vähene informeeritus arengukoostöö teemadest ja võimalustest. Suurem osa Eesti ettevõtjaid, kelle tegevusvaldkond panustab ka arengukoostöösse, ei oska näha oma tegevust vastavas raamistikus. Seetõttu jääb tihti nende sellesuunaline tegevus juhuslikuks ja struktureerimatuks, rääkimata riigi võimalikust toest ja koostöö arendamisest selle valdkonna raames. Uuringust tuleb ka välja, et paljud ettevõtted ei ole julgenud ega osanud oma arengukoostööd soodustavate teenuste ja toodetega välisriiki laieneda. Põhjendusena toodi, et neil puudub teave riiklikest tugistruktuuridest ja teistest toetavatest meetmetest Eesti partnerriikidesse ja arenguriikidesse investeerimisel.

Uuringus osalenud hindasid negatiivselt Eesti võimekust kultuurilis-poliitiliselt võõraste ja füüsiliselt kaugete ärikeskkondade tundmisel. Mitu arengukoostöösse potentsiaalselt panustada suutvat ettevõtet on Eesti partnerriikidesse investeerimisest või laienemisest keeldunud, tuues põhjuseks Eesti riigi vähese võimekuse tagada korrumpeerunud ja ebastabiilsetes majanduspiirkondades turvalisus nende tegevusele ja võrdne kohtlemine kohalike ettevõtjatega.

Rahvusvahelised ja regionaalsed pangad on osa erasektori arengukoostööst, kuna nende kaudu on võimalik projekte finantseerida. Uuringust selgub, et erinevalt mitme teise Euroopa riigi praktikast (soodsamad laenuitingimused ja laenu andmine suurema riskifaktoriga projektidele), ei ole Eesti pangad olnud huvitatud erasektori arengukoostöö eesmärke kaasavate projektide toetamisest.

Investeeringuid otseselt mõjutava kitsaskohana töid ettevõtjad välja ekspordivatele ettevõtetele ja finantseerivatele pankadele mõeldud investeeringute kindlustamise võimaluse. Tõsi, Eestis KredEx seda teenust teatud tingimustel pakub, kuid seda tegevust hinnati ettevõtjate poolt ebaefektiivseks, aeganõudvaks ja investeeringute spetsiifikat mitte arvestavaks.

Poliitikasoovitused

Soovitused arengukoostöö valdkonna parandamiseks ja arendamiseks on suunatud nii Euroopa Liidule, Eesti valitsusele, erasektorile kui ka kodanikuühendustele.

Euroopa Liit

- Poliitika kujundamise ja rahastamisprotsesside läbipaistvuse suurendamine eesmärgiga anda kõigile Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikuühendustele ligipääs finantsvahenditele ja kaasata nad rohkem asjaomase poliitika kujundamise protsessi.
- Erasektori kui arengukoostöö olulise partneri teemaatika suurem kajastus ja spetsiaalsete teavitusprogrammide väljatöötamine, et informeerida erasektorit arengukoostöö põhimõtetest ja võimalustest senisest enam ning rõhutada erasektori olulisust aastatuhande arengueesmärkide saavutamisel.

Eesti avalik sektor

- Kodanikuühenduste võimekuse kasvatamise toetamine eesmärgiga efektiivsemalt ja sisukamalt osaleda arengukoostöö projektide elluviimisel ja nimetatud sektori poliitika kujundamises.
- Arengukoostöö rahastamissüsteemis bürokraatia vähendamine ja senisest suurem kvalitatiivsete aspektide arvestamine arengukoostöö projektide hindamisel.
- Pikaajaliste arengukoostöö projektide ja jätkuprojektide toetussüsteemi juurutamine, mis võimaldaks tõhusamalt panustada pikaajalist tegelemist nõudvate probleemide lahendamisse.
- Sektoriteülese andmebaasi loomine arengukoostööde tegevatest erasikutest, ettevõtetest ja ühendustest, pakkudes sealjuures osapooltele kvaliteetset oskusteavet ja ajakohast informatsiooni arengukoostöö teemadel.
- Arengukoostöö teemaatika senisest suurem propageerimine ühiskonnas eesmärgiga suurendada avalikkuse teadlikkust. Eraldi tuleks tegelda ka ettevõtjate arengukoostööalase teadlikkuse suurendamisega ja nendele suunatud arengukoostöö võimaluste tutvustamisega.
- Koostöös erasektori esindajatega rõhuga arenguriikidesse suunatud investeeringute kindlustussüsteemi väljatöötamine ja rakendamine.

Kodanikuühendused

- Arengukoostöö projektide tulemuslikkuse hindamise juurutamine. Arengukoostöö Ümarlaud ja Välisministeerium peaksid teema olulisust arengukoostöös osalevatele ühendustele selgitama ja võimalikke hindamismeetodeid tutvustama.
- Aktiivsem ja süstemaatilisem koostöö meediaväljannetega, et kajastada arengukoostöö teemasid ja pakkuda eksperdihinnanguid, et suurendada avalikkuse teadlikkust arengukoostööst.

Erasektor

- Katusorganisatsioonide senisest suurem teavitustöö ettevõtjatele arengukoostöö eesmärkide ja võimaluste kohta.
- Ettevõtjate endi aktiivsem teavitustöö oma toodete, teenuste ja Eestist välja laienemise soovi tutvustamiseks, et võimaldada riigil neid enam arengukoostöösse kaasata.
- Koostöös avaliku sektoriga oskusteabe süvendamine Eesti arengukoostöö sihtriikide ettevõtluskeskkondade ja Eesti ettevõtjate arengukoostöö arenguvardade kohta. Erasektori senisest suurem koostöö oskus teabe jagamisel arenguriikidesse laienevatele Eesti ettevõtjatele.

Erasektori mahukate projektide puhul on koostöölepetele ja reaalsele äritegevusele tihti eelnenud poliitiline „müük” ja avaliku sektori eestkostetöö.

Erasektori panuse hindamisega arengukoostöösse ei ole Eesti ettevõtted, erinevalt avalikust sektorist ja kodanikuühendustest, seni süstemaatiliselt tegelnud.

Oluliseks kitsaskohaks erasektori arengukoostöös on ettevõtjate vähene informeeritus arengukoostöö teemadest ja võimalustest.

Lisalugemist

- Andrespok, E., Kasekamp, A., I., Development Cooperation of the Baltic States: A Comparison of the Trajectories of Three New Donor Countries - Perspectives on European Politics and Society, 13(1), 2012, lk. 117-130
- Nõu, N., Learning in Development Cooperation: The Case of Estonia, Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool, 2012
- Tomingas, I., Eesti arengukoostöö: arenguabi tulemuslikkus ja selle hindamine Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi arengukavade 2006-2010 ja 2011-2015 alusel, Tartu: Tartu Ülikooli Euroopa Kolledž, 2012
- Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2011-2015
- Accra abi tulemuslikkuse suurendamise tegevuskava

Käesolev poliitikaanalüüs on valminud ühe osana rahvusvahelisest projektist „Euroopa Liidu uute liikmesriikide panus ja roll arengukoostöös”, mille üldine eesmärk on analüüsida arengukoostöö tavasid ja koostööd üheksas viimati Euroopa Liiduga liitunud liikmesriigis (Bulgaaria, Eesti, Ungari, Läti, Poola, Rumeenia, Sloveenia, Slovakkia, Tšehhi) ning jagada osalevate riikide vahel kogemusi. Projekt keskendub kolmele arengukoostöö valdkonnale – kaubanduse, erasektori ning kodanikuühenduste rollile ja mõjule. Praxise roll oli läbi viia uuring Eestis, kaardistada tänane Eesti arengukoostöö olukord, koostada põhjalik analüüs kõigis kolmes valdkonnas ning teha kokkuvõtte põhjal soovitusi Euroopa Komisjonile ja Eesti arengukoostöö võtmetegijatele.

Käesoleva projekti elluvija on Poliitikauuringute Keskus Praxis. Praxis on mittetulunduslik mõttekeskus, mille missioon on praktiliste teadmiste koondamine ja kasutamine nii ühiskonna valupunktide leidmiseks ja erinevate lahenduste pakkumiseks kui ka poliitikaanalüüsi oskuste arendamiseks Eesti ühiskonnas.

Projekti finantseeris Euroopa Komisjon.

Update of the current status of implementation of international/bilateral trade regimes with ODA recipients and the current role of civil society and private sectors as development actors in the new EU Member states.

This project is funded by the European Union.